

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури і мистецтв
Кафедра музичного мистецтва

ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-СЦЕНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувачка 2 курсу, 13-241М гр.
Спеціальності 025 Музичне мистецтво
Освітньо-професійної (наукової)
програми Музичне мистецтво
Денисенко Ірина Валеріївна
Керівник: кандидатка педагогічних наук,
доцентка Гунько Н.О.
Рецензент: докторка педагогічних наук,
професорка Центральноукраїнського
державного педагогічного університету
ім. Володимира Винниченка
Стратан-Арнтишкова Т.Б.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта.....	8
1.1. Аналіз стану проблеми формування вокально-сценічної культури здобувачів вищої музичної освіти в педагогічній теорії та практиці....	8
1.2. Сутність та структурні компоненти вокально-сценічної культури педагога-музиканта.....	12
1.3. Характеристика та основні критерії сформованості вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів.....	17
РОЗДІЛ 2. Методичні аспекти формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта.....	24
2.1. Загальні принципи формування сценічної культури в процесі вокальної підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва.....	24
2.2. Педагогічні умови розвитку вокально-сценічної культури здобувачів музичної освіти.....	28
2.3. Комплекс ефективних методів і прийомів становлення вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів.....	34
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44
ДОДАТКИ	
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності.....	53

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день процес культуротворення в Україні займає одне з головних місць у системі вищої мистецької освіти. Педагоги-науковці знаходяться в постійному пошуку щодо модернізації мистецької освіти з метою підготовки висококваліфікованих, конкурентноспроможних спеціалістів, педагогів-музикантів.

Трагічні історичні події, що зараз відбуваються у нас в Україні, спонукають замислитись над цим питанням, адже ми чітко розуміємо, що саме рівень культури визначає щабель розвитку кожної країни. І особливу роль, на наш погляд, в даному випадку має вокальне мистецтво, яке торкається чуттєвої сфери людської душі, почуттів, впливає на процес становлення самосвідомості, формування морально-естетичних якостей. І, відповідно, велика роль в цьому процесі належить педагогам-музикантам, які покликані виховувати ці якості у учнів, студентів, формуючи їх світогляд, духовний світ, національну самосвідомість, певні моральні якості, гармонійність, розвиваючи творчий потенціал.

Одним з компонентів в процесі формування професійної майстерності майбутнього педагога-музиканта є сценічна культура, яка за влучним визначенням Н. Косінської «дозволяє фахівцеві опанувати сутність музичного твору як особливого феномену культури, розглядати його як синтез духовного, емоційного, естетичного досвіду людства, на основі інтерпретації художньо-сміслового виміру твору вибудовувати сценічний образ і ретранслювати його у педагогічній, виконавській, вокальній діяльності.» [23, с.46]

Цій проблемі присвячено немало теоретичних праць і науково-педагогічних розвідок, серед яких роботи В.Г. Антонюк [1, 2], Н.С. Барсукової [3], Л.М. Гавриленко [9, 10], С.В. Гмиріної [12], Н.Є. Гребенюк [17], Н. О. Гунько [19, 20], Н.Л. Косінської [23-26],

Н.А.Овчаренко [35, 36], О.П. Петрикової [42], О.Є. Плеханової [43], Д.П. Погребняк [44], О.Б. Соломонової [52-56], Т.В. Ткаченко [60], В. Цзеньшу [65], А.О. Чехуніної [20, 67, 68], О.Д. Чурікової-Кушнір [69] та ін. В них розглядаються окремі проблеми формування професійної компетентності, вокально-сценічної майстерності, питання професійної культури педагогів-музикантів, окремі аспекти сценічно-образного перевтілення, акторської майстерності тощо. Але певні питання що до сценічної культури ще потребують докладного розгляду й обґрунтування.

Саме тому тема даної кваліфікаційної роботи **«Формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта»** є актуальною, адже вивчення даного питання окреслює великі можливості для педагогічної діяльності майбутнього фахівця, сприяє розкриттю його творчого потенціалу, визначає шлях подальшого професійного зростання, тощо.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці методичного забезпечення формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта.

Завдання дослідження.

- 1) Проаналізувати стан розробки досліджувальної проблеми в педагогічній теорії і практиці;
- 2) Визначити сутність та структурні компоненти вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів;
- 3) Охарактеризувати основні критерії сформованості вокально-сценічної культури педагогів-музикантів;
- 4) Розкрити загальні принципи формування сценічної культури у процесі вокальної підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва;
- 5) Виявити педагогічні умови формування вокально-сценічної підготовки майбутніх педагогів-музикантів;

- б) Визначити і обґрунтувати комплекс ефективних методів і прийомів становлення вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів.

Об'єктом дослідження є процес формування вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів.

Предметом дослідження є педагогічні умови, методи і прийоми формування вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів.

Методи дослідження: Основними методами в даній кваліфікаційній роботі є: *теоретичний та аналітичний методи* – при вивченні методичної та науково-теоретичної літератури, що стосується даної теми; осмисленні змісту основних понять, категорій і термінів, пов'язаних темою даної кваліфікаційної роботи; *комплексний метод* – при системному теоретичному і практично-виконавському осмисленні предмету дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна даної кваліфікаційної роботи полягає в тому, що в даному дослідженні вперше представлено і обґрунтовано комплекс методів і прийомів формування вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів; уточнено поняття «вокально-сценічна культура».

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали даної роботи і її висновки можуть бути використані в лекційному курсі дисципліни «Методика музичного виховання», «Теорія і методика викладання вокалу», «Методика постановки голосу», а також на індивідуальних заняттях з постановки голосу, акторської майстерності майбутніх педагогів-музикантів. Також матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані в подальших дослідженнях окресленої проблеми.

Апробація результатів дослідження.

Кваліфікаційна робота обговорювалася на засіданнях кафедри музичного мистецтва факультету культури і мистецтв Херсонського державного університету.

Провідні положення та висновки було відбито у одноосібних публікаціях:

- Денисенко І. Формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта. /Альманах Магістерські студії. – Херсон: ХДУ, 2022.

Структура дослідження.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 51 сторінку, з них 42 сторінки основного тексту. Список використаних джерел складає 70 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО- СЦЕНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА- МУЗИКАНТА

1.1 Аналіз стану проблеми формування вокально-сценічної культури здобувачів вищої музичної освіти в педагогічній теорії та практиці

Однією зі складових професійної компетентності майбутнього педагога-музиканта є сценічна культура. Н. Косінська, досліджуючи даний феномен, зауважує, що «через реалізацію принципу культуровідповідності, крізь призму культурних норм життя, культури людських цінностей у процесі декодування художньої образності, втілення її у сценічному образі відбувається формування майбутнього вчителя музичного мистецтва з високим рівнем сценічно-образної культури» [24, с. 49]. Як влучно зауважує О. Б. Соломонова, саме сценічна культура, враховуючи її емоційно-комунікативний характер може «освіжити сприйняття студентів,... наблизити його до реальності, звільнити від стереотипів...» [54, с.172]. Розглядати сценічну культуру можна як складову загальної художньої культури, але при цьому вона виступає своєрідним провідником загальної культури у сферу музичної педагогіки. Виявлятися сценічна культура може у різних формах діяльності – як педагогічній так і концертній, що визначає її рівень сформованості.

Особливо значну роль сценічна культура має саме у вокальному мистецтві, яке торкається найпотаємніших куточків душі, викликає справжні емоції, впливає на чуттєвість, формує самосвідомість особистості. Звичайно, ця проблема постійно знаходиться в полі уваги

педагогів і в наукових дослідженнях розглядається в різних аспектах, адже є інтегрованою у своїй природі.

Немало робіт з цього питання бачимо у дослідженнях, присвячених вокальній педагогіці взагалі. Наприклад, роботи В. Г. Антонюк [1, 2], Р. Валькевич [4], Л. М. Василенко [5, 6] С. С. Вітвицької [7], Л. М. Гавриленко [9, 10], Л. Є. Гребенюк [17], Овчаренко Н.А. [35, 36], Г. П. Панченко [41].

Навіть розглядаючи питання формування вокальної культури молодших школярів, в роботі Л. М. Гавриленко акцентується увага на необхідності активізувати в процесі виконання вокального твору емоційне реагування учня на зміст того, що виконується: «...елементарна театралізація...спонукає дітей включатися в пісню, як у живу гру...» [10, с.10]. І поряд з цим сценічно-виконавська діяльність визначається як один з головних чинників педагогічної майстерності педагогів-музикантів і вокалістів зокрема. «Сценічна культура, техніка, майстерність тісно пов'язані з педагогічною майстерністю. Велика вдача дитини, чи студента полягає в тому, щоб потрапити у клас досвідченого педагога, який сам пройшов довгий сценічний мистецький шлях і може допомогти визначити план розвитку особистості. Звідси вимоги і до педагога. Він мусить бути перш за все предметним фахівцем високого загально-культурного рівня, здатний переосмислити мету освіти, систему методів викладання дисциплін та структуру занять. Глибоке знання сутності виконавських предметів, володіння педагогічною майстерністю, розуміння специфіки художніх творів, виступають як необхідні умови досягнення вершин сценічно-виконавської майстерності» [4, с.57].

Ця ж думка озвучується й в статті Л. Гайдай та О. Калюжної, де відмічається, що «...розвиток сценічно-виконавської культури майбутніх учителів музичного мистецтва та їхньої професійної

майстерності забезпечують вдосконалення професійних компетенцій, які інтегрують в собі мистецьку та педагогічну освіту» [11, с.161].

Серед останніх робіт, присвячених безпосередньо питанню вокально-сценічної майстерності, культури, відмітимо дослідження Н. Л. Косінської [23, 24, 25, 26], М. А. Сухолової [57, 58], Т. В. Ткаченко [59-61], Г. Цзінхен [64], де підкреслюється значимість сценічної культури у формуванні професійної вокально-виконавської діяльності і педагогічної майстерності. Її визначають як «багаторівневу сукупність фізичних, моральних і духовних якостей особистості вчителя, які в єдності своїй продовжують гармонію добра і краси у вивченні мистецтва музики в умовах концертної музично-виконавської діяльності, а також сприяють особистісному та професійно-педагогічному саморозвитку» [64, с. 22].

Г.Цзінхен у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що:

- Сценічна культура ... виконує функцію специфічного проектування загальної культури у сферу музично-педагогічної діяльності;
- Є показником музично-педагогічної практики вчителя;
- Визначає рівень творчої концертно-виконавської діяльності вчителя музичного мистецтва;
- Обумовлюється музично-індивідуальними, творчими, психолого-фізіологічними та віковими характеристиками, наявністю музичного досвіду особистості. [64, с.26-27]

Дуже цікавою, на наш погляд, є методика формування феномену сценічно-образної культури фахівців у процесі вокальної підготовки, запропонована Н. Косінською [23]. Дослідниця пропонує поетапність в цьому процесі:

- спонукально-мотиваційний етап;
- інформаційний етап;
- творчо-рефлексивний етап.

Крім того, вона наголошує на необхідності оновлення змісту вокальних дисциплін, враховуючи такі педагогічні умови як «посилення гуманістичної функції змісту вокальної підготовки на основі реалізації ціннісних смислів музичного мистецтва, ... стимулювання творчої самореалізації майбутніх учителів музичного мистецтва у соціокультурній вокальній діяльності» [25, с.91].

М. Сухолова доводить, що серед інших, одним з провідних методів формування сценічної культури є творчі вправи – «поетапне виконання сценічно-творчих завдань з вокально-образної імпровізації зростаючої складності призводить до збагачення музично-виконавського досвіду вокалістів. Опосередкований педагогічний вплив на процес формування сценічного іміджу з орієнтацією на методичну підтримку, підказку, сприяє активізації творчо-виконавської діяльності вокалістів» [58, с.224]

Засоби вокально-сценічної майстерності, як важливого чинника у формуванні професійних якостей майбутнього викладача музичного мистецтва, розкриває в своїх дослідженнях Т. В. Ткаченко. Вона наголошує, що «професійні якості майбутнього вчителя музичного мистецтва загальноосвітньої школи формуються при вивченні багатьох дисциплін, серед яких найбільш значущими є дисципліни «постановка голосу» та «сценічна майстерність». На заняттях з постановки голосу, сценічної майстерності майбутні вчителі вчаться вільному володінню тілом, навичками психотехніки, володінню вірними типами дихання (мовленнєвого та співацького), використанню на практиці норм орфоєпії, самостійній роботі над вокальним твором, що в подальшому буде впливати на якість їхньої професійної діяльності» [60, с.244].

Отже, проаналізувавши ряд досліджень присвячених проблемі формування вокально-сценічної культури здобувачів вищої музичної освіти, відмітимо, що питання залишається актуальним. Адже цей феномен є системним й динамічним явищем і розглянуті наукові

розвідки не розкривають в повному обсязі специфіку його формування і проблему методичного забезпечення. Сьогоднішній стан проблеми спонукає нас до пошуку нових пріоритетів в розгляді даного питання, до застосування інноваційних технологій в процесі розробки методів та прийомів для забезпечення високого рівня формування вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів.

1.2 Сутність та структурні компоненти вокально-сценічної культури педагога-музиканта

Вокально-сценічна культура є невід'ємною частиною професійної діяльності педагога-музиканта. Сутність поняття «вокально-сценічна культура» полягає в специфіці його складових – «культура», «вокальна культура» та «сценічна культура»

Розглянемо поняття «культура». Концепцій і теорій стосовно нього існує багато. Але нас в першу чергу культура цікавить як педагогічний феномен. Як відмічає Н.Л.Косінська, культура – це «вища форма прояву освіченості і професійної компетентності» [26, с. 5]. І далі вона, спираючись на позицію М.Кагана, зазначає, що культура виступає як данність, що втілюється в особистій діяльності педагога. Такими видами діяльності виступають пізнання, перетворення, спілкування, ціннісна орієнтація [26, с. 5]. Сутність культури педагога сучасні науковці обґрунтовують як досягнення високого рівня професіоналізму через формування професійних компетенцій, що є обов'язковою умовою результативності педагогічної діяльності; як «...здатність до розвитку і вдосконалення своїх творчих можливостей у розв'язанні нестандартних завдань, у здійсненні професійних обов'язків...» [26, с. 6]; як «складне утворення у цілісній структурі особистості, що характеризує всю сукупність відносин у сфері педагогічної діяльності та відповідний розвиток індивідуальних, професійно-значущих здібностей, розумових,

психологічних, фізичних якостей, мотиваційної сфери, яка забезпечує високу якість і позитивне ставлення до професійної діяльності» [26, с.6]. Розуміючи сутність культури, відзначимо, що вона, відповідно до своєї сутності, є однією з важливих складових професійної діяльності педагога-музиканта, адже «передбачає високий рівень інтелектуального і емоційного розвитку вчителя, наявність у нього певної програми самовдосконалення, ... сукупності якостей ..., що проектуються у комплексі умінь і реалізуються через професійну діяльність...» [48, с.134].

Важливим різновидом педагогічної культури для педагога-вокаліста є звичайно вокальна культура, яка розуміється як «здатність до втілення художньо-образного змісту вокального твору шляхом використання сукупності вокальних навичок, які характеризуються точною інтонацією під час передачі художнього образу вокального твору; правильним використанням співацького дихання; кантиленою; артикуляцією; точністю передачі ритмічного малюнку, темпу тощо» [49, с. 7]. Сутність вокальної культури дуже влучно обґрунтовує Т.Осадча, наголошуючи, що це «інтегративна якість особистості, яка включає ціннісне ставлення до спадщини людства в області різних видів вокальної діяльності, компетентність у сфері вокальної педагогіки, рівень власної вокально-виконавської майстерності, а також творчої активності у вокально-педагогічній діяльності» [41, с. 103].

А вже успішність передачі художньо-образного змісту вокальних творів в процесі концертно-виконавської діяльності педагога забезпечує сценічна культура, яку Цзінхен Г. в своєму дослідженні визначає як «багаторівневу сукупність фізичних, моральних і духовних якостей особистості вчителя, які в єдності своїй породжують гармонію добра і краси у вивченні мистецтва музики в умовах концертної музично-виконавської діяльності, а також сприяють особистісному та професійно-педагогічному саморозвитку» [64, с. 22].

Розглянувши специфіку кожної складової вокально-сценічної культури, визначимо що таке «вокально-сценічна культура» як поняття, в чому її сутність і які структурні компоненти є складовими, адже, як відмічає О. Б. Соломонова: «Кожна складова освіти має свій рух і форму реалізації, яка, з одного боку, характеризує тільки цей рівень, а з іншого – має такі властивості, які забезпечують зв'язок і безперервний рух всієї освітньої системи» [55, с. 52].

Вокально-сценічна культура – це інтегрована професійна якість, яка передбачає здатність педагога-музиканта до ретрансляції музичного досвіду через художньо-творчий процес, що передбачає наявність високого рівня інтелектуального й емоційного розвитку та комплексу спеціальних вмінь і навичок. Тобто сутність вокально-сценічної культури полягає у здатності педагога-музиканта високопрофесійно і творчо втілити художньо-образний зміст того чи іншого вокального твору, ефективно використовуючи весь комплекс теоретичних й виконавських знань, вмінь і навичок. І тут можна сказати, що роль педагога-вокаліста має свою унікальну роль як свого роду провідника у діяльнісному процесі і є запорукою особистісного та культурного зростання здобувачів освіти через долучення до вокально-музичного мистецтва. Під «комплексом» розуміємо:

- загальний інтелектуальний розвиток – комплекс базових теоретичних знань, поняття стилю, жанру, розуміння історичного процесу розвитку музичного мистецтва взагалі і вокального зокрема;
- музикальність – комплекс спеціальних здібностей, які є необхідними для різних видів музично-виконавської діяльності (музична пам'ять, музичний слух, уява, емоційність, мислення і т.д)

- володіння всіма видами вокальної техніки - «володіння безліччю співочих та професійних навичок і вміння підпорядкувати їх до творчої задачі» [2, с. 67];
- креативність – особистісна якість, що характеризується активним творчим пошуком студентів, схильністю і прагненням їх до саморозвитку, адже вокально-виконавська діяльність сприяє широкому розкриттю індивідуальних і творчих рис особистості. Як влучно відмічає Н. О. Гунько, цей «...весь процес підготовки до виконання вокального твору стає для студента індивідуальною творчістю: від осягнення художнього задуму композитора, засвоєння логіки й закономірності інтонаційного розвитку, через виявлення засобів виразності, які відповідають конкретному музичному образу, відпрацювання потрібних вокальних навичок та прийомів виконання до знаходження власного виконавського інтонаційного аспекту твору, що відповідає композиторському задуму, й підготовки до його оприлюднення у процесі публічного виступу» [20, с. 193];
- акторська майстерність – створення художнього образу шляхом сценічного перевтілення через рухи, жести, міміку, різного роду емоції. На цьому дуже влучно наголошує С. В. Гмиріна «створення яскравого образу пов'язане з надзвичайною достовірністю виконання (дотримання авторського задуму в інтерпретації твору, тембр голосу, особливості співацького дихання, характер звуковедення тощо), увагою виконавця до власного внутрішнього стану, використанням засобів невербальної комунікації (зовнішній вигляд співака – сценічний костюм, зачіска, аксесуари; рух по сцені – специфічна хода і постава, міміка, жести, уклін, тощо).» [12, с.47];

- емпатія – здатність до співпереживання, встановлення емоційного балансу і душевного контакту з людьми. За влучним визначенням О.А.Гудзь, емпатія – «це спосіб прийняти і зрозуміти емоційний світ іншого (як учня, так і автора музичного твору), розширюючи за рахунок цього свій власний емоційний досвід. Також це психологічна основа для створення ефективного, емоційно насиченого мистецько-педагогічного середовища [18, с.72].

Визначивши сутність вокально-сценічної культури, як складного комплексу, спираючись на дослідження вітчизняних і зарубіжних дослідників, окреслимо основні структурні її компоненти, які, безумовно, знаходяться у взаємозв'язку:

- ціннісно-мотиваційний, який обумовлює стійкий інтерес до вокально-сценічної діяльності, до саморозвитку, самовдосконалення, поширення національних пісенних традицій;
- когнітивно-пізнавальний, що передбачає володіння комплексом теоретичних і практично-виконавських навичок, на яких ґрунтуються основи практичної діяльності педагога-музиканта, адекватного оцінювання культури виконання музичних творів;
- креативно-виконавський, який виражає здібність до самобутнього, яскраво-образного, художньо-обумовленого виконання вокальних творів на основі набутих вмінь, знань й технічних навичок.

Представимо цю структуру схематично, враховуючи змістовий взаємозв'язок структурних компонентів, про який було сказано вище:

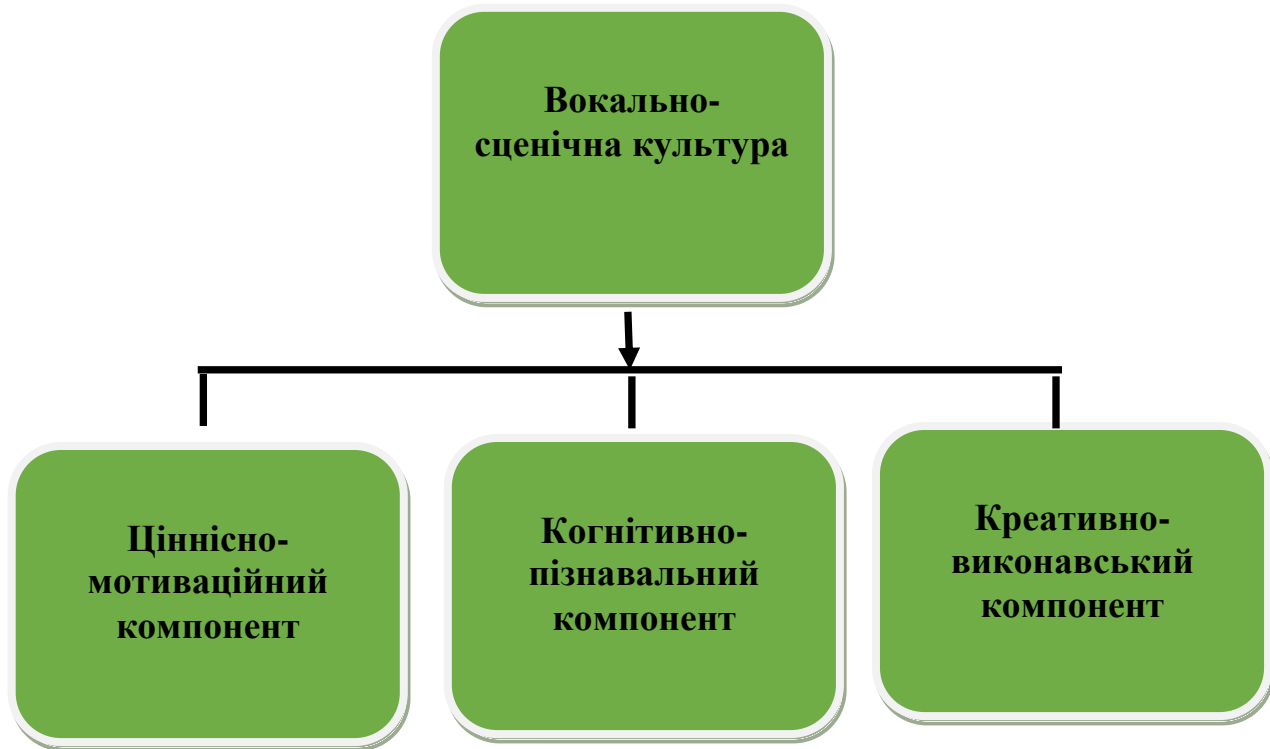

Рис.1.2.1

Отже, ефективність формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта залежить від комплексної взаємодії всіх її структурних компонентів і є невід’ємною складовою професійної майстерності.

1.3 Характеристика та основні критерії сформованості вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів.

Відповідно до окреслених компонентів, що є складовими вокально-сценічної культури, визначимо основні критерії сформованості вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів. Це:

- Ціннісно-мотиваційний компонент;
- Когнітивно-пізнавальний компонент;
- Креативно-виконавський компонент.

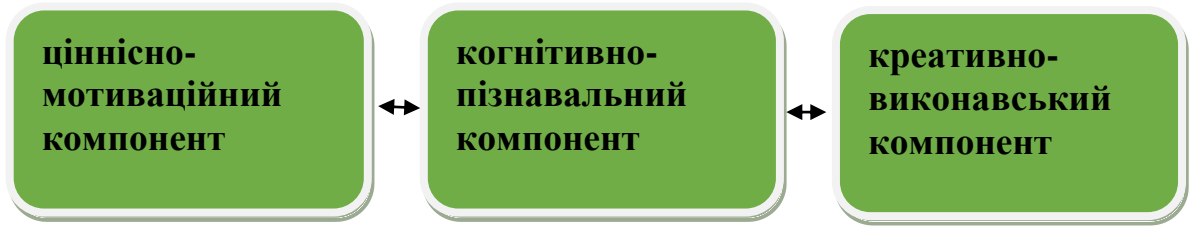

Рис.1.3.1

Ціннісно-мотиваційний компонент вокально-сценічної культури, що визначає ступінь сформованості позитивної мотивації до виконавської діяльності, до здобуття знань і навичок в галузі вокальної техніки характеризується такими критеріями як:

- наполегливість у навчанні;
- націленість на самовдосконалення;
- прагнення до пізнання і практичного опанування законів виконавської майстерності;
- бажання і зацікавленість в концертно-виконавській діяльності.

Звичайно на різних етапах навчання одні критерії домінують, інші – зменшують своє значення, відходячи на другий план. І це є природнім процесом, адже в основі ціннісно-мотиваційного компоненту лежить певна потреба, яка в науковій літературі визначається як «динамічно-активний стан особистості, що виражає її залежність від конкретних умов існування і породжує діяльність» [15, с. 62]. Але треба відмітити, що не завжди мотивація виникає за умови потреби, бо потреби на початковому дійовому рівні можуть ще не усвідомлюватись суб'єктом навчання. Зародження мотивації часто починається з інтересу, який знаходячи емоційний відгук, певну рефлексію в процесі навчальної, виконавської діяльності, поступово перетворюється в потребу. Ген Цзінхен в своєму дисертаційному дослідженні влучно відмічає, що «...потреба та інтерес у структурі сценічної культури відзеркалюють

найбільш суттєве в емоційному світі особистості, тобто виступають як мотив» [64, с. 23]. Вивчаючи проблему мотивації, науковці ще виділяють таке психологічне поняття як «зрушення мотивів» [28]. Це явище, яке відбувається у процесі певної діяльності, в нашому випадку вокально-виконавської, та змінює для суб'єкта характер діяльності. Тобто, коли студент чи учень здійснює виконавську діяльність спочатку під дією мотиву, а потім вже заради самої діяльності [28]. І тут треба врахувати ще момент зовнішніх і внутрішніх мотивів. Так, українські психологи В. Моляко, О. Кульчицька, Н. Литвинова зазначають, що «...коли головне місце у процесі діяльності займають зовнішні мотиви: визнання, збагачення, збудження, коли виконання професійних обов'язків не приносить працівнику задоволення, талант руйнує себе. Коли ж особистість керується внутрішніми мотивами у процесі професійної діяльності, то її спонукання спрямовані на пошук нового, невідомого, незвичного. Їй завжди подобається вирішувати різні проблемні ситуації нестандартно, оригінально, вона отримує насолоду від процесу досягнення мети» [33, с.87]. І такий процес пізнання народжується з бажання знати, пізнавати, розумітися в тому чи іншому питанні, орієнтуватися в дійсності, але «високою духовною потребою» пізнавальний інтерес стає далеко не у кожного, адже це вищий рівень духовного розвитку особистості.

Отже, формування вокально-сценічної культури знаходить психологічне вираження у розвитку мотиваційного компоненту, який, в свою чергу, є невід'ємною частиною формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта. «Мотиви ставлення до педагогічної діяльності сприяють створенню позитивного емоційного фону на заняттях, формують інтерес до власної емоційної сфери та інших студентів, бажання зрозуміти їх почуття і настрої, бажання навчити себе і учнів керувати своїми емоціями, потреба підтримувати позитивний емоційний настрій» [61, с.22].

Когнітивно-пізнавальний компонент (від лат. *cognitio* – пізнавати, усвідомлювати), що визначає ступінь сформованості теоретичних й практичних умінь, знань і навичок в процесі вокально-виконавської діяльності має наступні критерії:

- ерудованість в галузі мистецьких явищ;
- володіння комплексом знань з музично-теоретичних дисциплін;
- володіння основами вокально-виконавської техніки, зокрема такими складовими як співацьке дихання, інтонація, фразування, звуковидобування, штрихові особливості тощо;
- розуміння методики навчання співу;
- усвідомлення принципів відтворення художньо-образного змісту вокального твору.

Окреслені критерії знаходяться в безпосередній взаємодії. Пізнавальні процеси, акумулюючись з емоційними проявами спонукають до певних розумових дій, які допомагають студенту віднайти раціональні підходи у практичній виконавській діяльності. Адже виконання будь-якого художньо-виразного вокального твору має пізнавальне значення, збагачує слуховий запас виконавця новими інтонаційними і гармонічними зворотами, новими емоційними враженнями, почуттями, хвилюваннями, які втілюються у сценічних виступах. Як влучно зазначає А. Чехуніна одним із значних факторів в даному випадку є саме «...рівень емоційності, який виявляє дитина під час осмислення дійсності, - чим яскравіша реакція, тим простіше, швидше й продуктивніше проходить процес вирішення поставлених творчих завдань, якісніше формується комплекс знань та умінь...» [68, с.91].

І креативно-виконавський компонент, який визначає вміння яскраво і переконливо відтворити певний художньо-образний зміст в тому чи іншому вокальному творі, адже, як відмічає О.Б.Соломонова,

Рис.1.3.2

саме виконавський процес реалізує творчий потенціал студента через «...невіддільність звучання від жесту, пластики, моторного компонента...» [56, с.116].

Включає даний компонент такі критерії як:

- наявність сформованих вокально-виконавських вмінь і навичок;
- спроможність їх актуалізувати у потрібний момент, в процесі виконавської діяльності;
- уміння створити яскраву виконавську інтерпретацію вокального твору відповідно до його музично-стильових особливостей та національних традицій;
- володіння елементами акторської майстерності;
- вміння долати сценічне хвилювання.

Цей компонент з його критеріями є тим самим творчим процесом, коли відкриваються нові почуття, інтуїтивно народжуються нові, можливо осучаснені образи, тощо.

Отже, як вже відмічалось, всі критерії, що є складовими елементами компонентної структури вокально-сценічної культури, знаходяться у тісній взаємодії і забезпечують необхідний рівень і результативність та ефективність діяльності майбутнього педагога-музиканта.

Таким чином, підводячи підсумки першого розділу, відмітимо, що досліджувальна проблема – формування вокально-сценічної культури – є невід’ємним складником професійної майстерності педагога-музиканта, адже дає змогу здійснювати творчий розвиток учнів на основі інтерпретацій художніх образів певних музичних творів, їх вокального оформлення й сценічного вираження. Цьому питанню присвячено досить багато досліджень, але цей феномен є системним і динамічним явищем, і розглянуті наукові розвідки не розкривають в

повному обсязі специфіку його формування і проблему методичного забезпечення.

Сутність поняття «вокально-сценічна культура» полягає у специфіці його складових і виявляється у визначенні – як інтегрованої професійної якості, яка передбачає здатність педагога-музиканта до ретрансляції музичного досвіду через художньо-творчий процес, що передбачає наявність високого рівня інтелектуального й емоційного розвитку та комплексу спеціальних вмінь і навичок.

Ефективність формування вокально-сценічної культури майбутнього музиканта-педагога залежить від комплексної взаємодії її структурних компонентів – ціннісно-мотиваційного, когнітивно-пізнавального, креативно-виконавського – і є невід’ємною складовою професійної майстерності, забезпечуючи необхідний рівень і результативність діяльності майбутнього педагога-музиканта.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-СЦЕНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

2.1. Загальні принципи формування сценічної культури в процесі вокальної підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва

Формування вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів ґрунтується на певних основоположних принципах, що визначають зміст, форми і методи вокально-виконавської діяльності у навчальному процесі. Комплекс цих педагогічних принципів визначає певну систему вимог до навчального процесу і забезпечує його ефективність. У мистецькому просторі проблемам розробки педагогічних принципів приділяли увагу такі дослідники як Н. Гунько, І. Зязюн, Н. Косінська, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Соломонова В. Черкасов, А. Чехуніна, О. Чурікова-Кушнік, О. Щолокова та ін., наголошуючи, що «...педагогічні принципи визначають першооснову навчання, спрямовують та забезпечують продуктивність навчально-виховних процесів» [69, с.235].

Спираючись на вже відомі дослідження з питань педагогічних принципів організації навчального процесу, окреслимо комплекс таких, що сприятимуть забезпеченню ефективного формування сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів в процесі вокальної підготовки:

- принцип взаємозалежності системи і середовища, тобто коли сама система «формує і проявляє свої властивості в процесі взаємодії з середовищем» [43, с. 20]. В ракурсі даного дослідження цей принцип передбачає використання необхідних знань, вмінь і навичок в

сценічній практиці. Тобто, в процесі навчання необхідно моделювати такі ситуації, що наближають до сценічного виконавства;

- принцип зв'язку освіти з життям – поєднання отриманих знань, вмінь і навичок з особистим життєвим досвідом. Це сприятиме глибокому проникненню студента у світ мистецтва, зокрема вокального, кращому розумінню художнього змісту музичного твору, формуванню власних уявлень про вокальні твори різних жанрів і стилів;
- принцип діалогічності, який має дуже важливе значення в начальному процесі, адже обмін і засвоєння інформації відбувається саме в процесі діалогу, комунікації педагога і студента. «Діалог спонукає студентів до кращого розуміння культурного розмаїття в сучасному світі, з'ясування їх спільних й відмінних рис, допомагає в самовираженні й становленні особистості майбутнього вчителя музики в полікультурному середовищі» [50, с. 73]. Але можна цей діалогічний принцип розглядати й ширше, як діалог між виконавцем й вокальним твором, між виконавцем і композитором/поетом, виконавцем і жанром тощо. Цей принцип є одним з провідних у процесі формування вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів;
- принцип педагогічної фасилітації, при якому «наставник опиняється в позиції помічника й допомагає учневі самостійно знаходити відповіді на питання й набувати нових навичок» [50, с.74]. Під час формування сценічної культури в процесі вокальної підготовки принцип фасилітації проявляється у відсутності лідерської позиції викладача при створенні художнього образу того чи іншого вокального твору, що дає певну свободу студенту для креативного мислення, а педагог при цьому має модеруючу функцію;
- принцип художньо-творчої індивідуалізації, який пов'язаний з особистісно-орієнтованим підходом і сприяє розширенню й

поглибленню художньо-творчих можливостей студентів-виконавців. Формування вокально-сценічної культури на принципі художньо-творчої індивідуалізації дасть змогу майбутньому педагогу-музиканту відчувати свободу самовираження, можливість експериментувати, екстраполюючи набуті теоретичні знання в практичну концертно-виконавську діяльність, адже, як відмічає А. О. Чехуніна, індивідуальний підхід до кожного із учнів «...дозволяє враховувати рівень їхньої музичної обдарованості, інтелектуального, емоційного й емпатійного розвитку, музично-естетичні смаки, пріоритетні виконавські стилі музики тощо» [67, с.57].

- принцип інтегративності, який на сьогоднішній день є дуже розповсюдженим в українській і західноєвропейській педагогіці. Він передбачає інтеграцію в навчальний процес міждисциплінарних знань, наприклад, з теорії музики, історії музики, історії виконавства тощо. Це дасть змогу у процесі виконання вокальних творів осмислено підходити до процесу інтерпретації, висловлювати свої почуття і емоції, керуючись певними історичними і культурними фактами, аргументуючи бачення художньої ідеї вокального твору того чи іншого композитора, тієї чи іншої епохи;
- принцип толерантності. Цей принцип в науковий обіг влучно запроваджує В.Черкасов. В його основу покладена ідея формування толерантної особистості, що в екстраполяції на мистецький освітній простір проєкується як «...формування почуття поваги до світових і вітчизняних культурних цінностей, взаєморозуміння учасників художньо-творчого процесу, співчуття і співпереживання під час створення й інтерпретації художнього образу, характеристики інтонаційно-образної мови твору мистецтва» [66, с. 93];

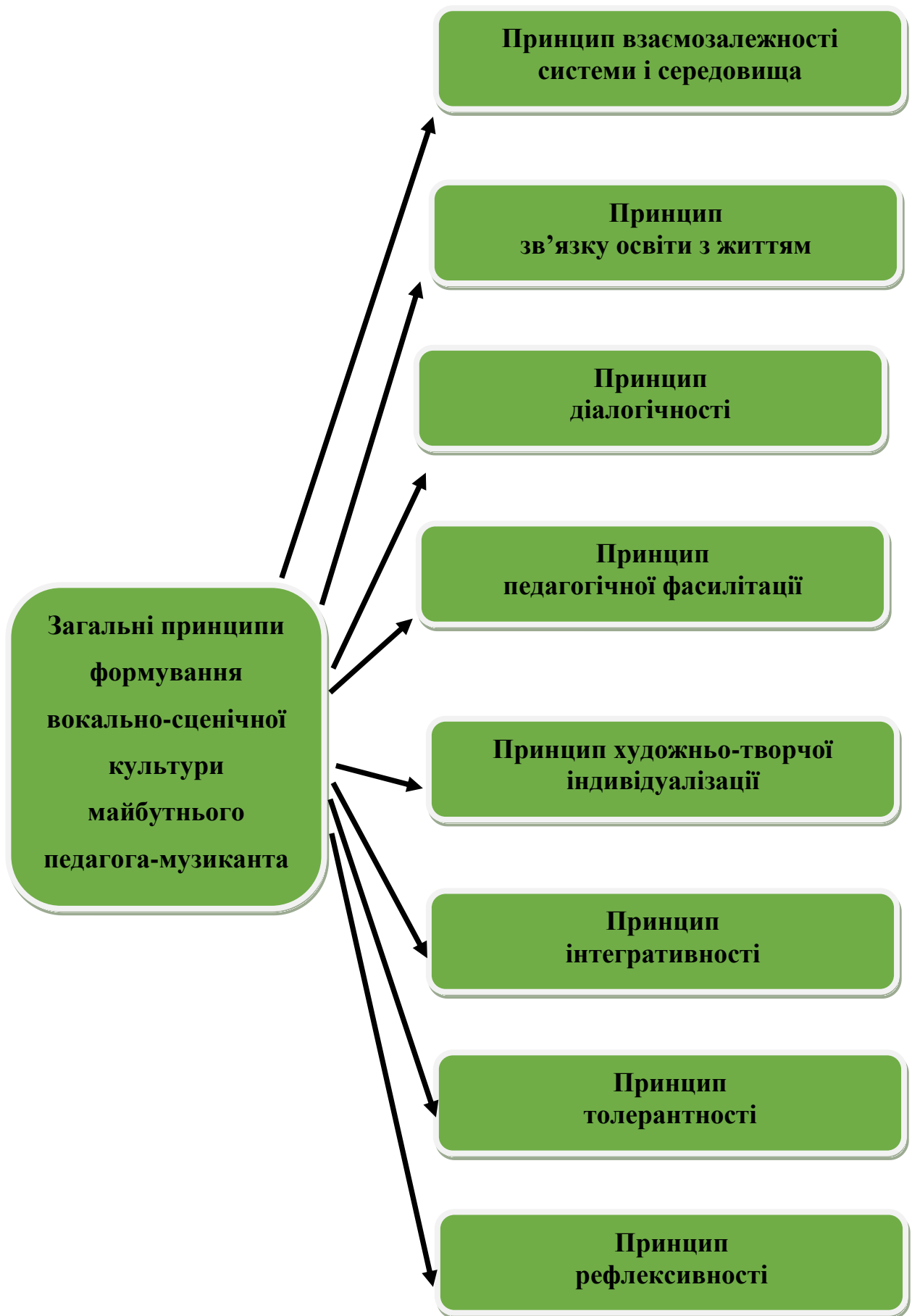

Рис.2.1.1

- принцип рефлексивності, що розуміється як емоційний відгук і пошук художньої істини в процесі інтерпретації певного вокального твору. При цьому ми розуміємо, що цей пошуковий процес художнього образу залежить від рівня рефлексії суб'єкта, чим він вищий, тим якіснішим і швидшим є результат.

Підсумовуючи вищесказане, відмітимо, що всі окреслені загальні педагогічні принципи є основою для вибору форм, методів, прийомів і засобів для навчального процесу, спрямованого на формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта.

2.2. Педагогічні умови розвитку вокально-сценічної культури здобувачів музичної освіти

Досягнення успіху у формуванні вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта можливе за умов створення певних педагогічних умов. Та перш ніж розглянути їх, визначимо що означає саме поняття «педагогічні умови», адже існують різні його тлумачення. Найбільш влучним і обґрунтованим, на наш погляд, є визначення Є. М. Хрикова: «Педагогічні умови – це обставини, які обумовлюють певний напрямок розвитку педагогічного процесу» [63, с. 13]. Дослідник відразу зазначає і властивості педагогічних умов, а саме:

- спрямованість на організацію педагогічної діяльності;
- орієнтація на підвищення ефективності і якості педагогічної діяльності;
- взаємозв'язок і взаємозалежність педагогічних умов, педагогічних закономірностей, принципів, та правил;
- імовірнісний характер забезпечення бажаного результату педагогічної діяльності, адже педагогічні умови не можуть бути повним гарантом в отриманні якісного результату, але ймовірно вплинуть на його підвищення;

- локальність дії/застосування педагогічних умов – як і всі структурні компоненти педагогічного процесу педагогічні умови мають свою нішу. Педагогічні закономірності й принципи мають більш широкий спектр дії, педагогічні правила – дещо вузький, а педагогічні умови – ще більш локальний.

Також нам імпонує визначення Г. Падалки, яка вважає, що «педагогічні умови це «створювані обставини, відповідно до вимог педагогіки, від яких залежить ступінь педагогічного впливу на учня ... це цілеспрямовано створені чи використовувані обставини мистецького навчання, що забезпечують можливість досягнення його результативності» [39, с.160].

Цікавим і обґрунтованим, на нашу думку, є й визначення педагогічних умов як дифініції в дослідженні Чжан Цен, який їх визначає як «обставини процесу навчання, які є результатом цілеспрямованого конструювання та застосування елементів змісту, прийомів і організаційних форм навчання для досягнення певної дидактичної мети» [68, с.67].

Звертаючись до питань підвищення ефективності педагогічного процесу, як бачимо, дослідники наголошують саме на створенні певних педагогічних умов. Цих умов дуже багато, адже вони спрямовуються на розв'язання конкретних завдань. Серед таких умов називають, наприклад:

- умови створення адаптивного освітнього середовища;
- умови наближення процесу підготовки студентів до практичної діяльності;
- умови організації позааудиторної роботи студентів і їх самостійної продуктивної діяльності;
- умови розвитку потреби в постійному самовдосконаленні;
- умови розвитку системи цінностей майбутнього педагога;
- умови інтеграції музичних та художньо-естетичних знань студентів у сферу їх професійно-педагогічної діяльності і т.п.

Перелічувати можна ще багато, та, як правило, всі вони присвячені педагогічним й організаційним моментам професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Педагогічні ж умови щодо формування вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів в науковій літературі ще не висвітлювалися. Тож, в контексті нашого дослідження, спираючись визначені педагогічні умови в галузі вокального виконавства, спробуємо визначити необхідні умови для максимально ефективного й перспективного навчання саме в контексті формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта, адже така якість як сценічна культура не може виникнути спонтанно, вона формується поступово в результаті цілеспрямованої і планомірної педагогічної роботи. І тільки за таких умов можна розраховувати на гармонійний розвиток студента у виконавському і художньому відношенні.

Першою умовою назвемо створення творчої атмосфери на заняттях з вокалу. Саме ця умова сприятиме активізації творчого мислення, спонукатиме до творчого самовираження, вільної взаємодії викладача і студента. Саме взаємодія, взаєморозуміння дадуть позитивний результат, будуть впливати на процес професійного зростання студента, на розширення його світогляду, загальнокультурного рівня розвитку. Навчально-виховний процес повинен будуватися не тільки на загальноприйнятих нормах спілкування, а й на особистісному ставленні викладача, його людських якостях, які й стануть головним джерелом для створення необхідної творчої атмосфери.

У процесі творчого спілкування на заняттях відбувається значний вплив викладача на студента, але він повинен відбуватися не за рахунок авторитарності педагога. Необхідно створювати довірливу творчу атмосферу, яка передбачає виявлення глибокої поваги і довіри до студента, що буде сприяти активізації творчих сил і ініціативності

останніх на заняттях. Така атмосфера буде також сприяти підвищенню інтересу студента до самовираження, до самовдосконалення й самоорганізації. Треба наголосити на тому, що викладач для цього повинен мати певні педагогічні якості, а саме уміти легко налагоджувати психологічний контакт зі студентом, відчувати відповідальність за його професійне майбутнє, постійно шукати шляхи вдосконалення й індивідуалізації навчання. Тільки власний приклад педагога, його зацікавленість результатом, його особиста зорієнтованість на постійне вдосконалення, позитивне налаштування, доброчесність, порядність, справедливість будуть спонукати студента до самовдосконалення, прагнення до постійного пошуку і нових досягнень в процесі занять вокалом. Навіть у позаурочний час педагог повинен думати над підбором репертуару, добирати відео-, аудіозаписи для загальнокультурного розвитку студентів, продумувати нові педагогічні методи й технології навчання, тобто бути ентузіастом своєї справи. Без цього неможливе налагодження контакту між студентом і викладачем, неможливе створення творчої атмосфери на занятті, що значно знижує результативність навчання. Творча атмосфера на заняттях ...вокалу закріплює позитивне ставлення до навчального процесу, позитивний настрій, настанова на активне здобування вокальних знань, умінь та навичок, надихає на успіхи студентів у концертному виконавстві, стимулює мотивацію накопичення артистичних умінь, музично-художнього та педагогічного досвіду» [64, с. 56].

До вищесказаного дотичною є друга педагогічна умова – це здійснення особистісно-орієнтованого підходу до студента. Як відмічає В. Михайлишин: «В умовах особистісно орієнтованого підходу педагог – це суб'єкт спільної з вихованцем міжособистісної суб'єкт-суб'єктивної взаємодії, спрямованої створення соціокультурного середовища для саморозвитку і самовстановлення особистості вихованця як суб'єкта активної діяльності та суспільних відносин, здатного до самовизначення,

самореалізації і самовдосконалення. У цій взаємодії роль педагога є пріоритетною завдяки вже сформованій у нього системі загальнолюдських і національних цінностей, позитивного досвіду суспільного життя і діяльності» [32].

Наступна педагогічна умова – спонукання студентів до самоосвіти щодо розширення виконавського досвіду через регулярне відвідування концертів провідних виконавців, педагогів-вокалістів, майстер-класів, аудіо-, відео-прослуховування з наступним аналізом виконавсько-сценічного втілення того чи іншого твору. Така умова створюється шляхом постійного стимулювання студентів, активізації та інтенсифікації їх діяльності. Це може відбуватися у формі обговорення, бесіди, опитування тощо. У педагогіці одним з дійових методів спонукання студентів до самоосвіти вважають ведення щоденників спостереження [50]. Такі щоденники мають різні назви, наприклад, «Щоденник творчих спостережень», «Щоденник художніх вражень» тощо. Вони є доступною й цікавою формою роботи, яка спонукає до вираження своїх вражень через власні спостереження, власні переживання й власні вислови. Це звичайно сприяє формуванню такої якості як толерантність у художньо-творчій діяльності майбутнього педагога-музиканта. Також подібні «Щоденники» є дієвим мотиваційним засобом, адже вони активують пізнавальну діяльність студентів/учнів, викликають невимушене бажання долучатися до вокального мистецтва в різних формах, а потім у процесі міжособистісного спілкування обмінюватися своїми думками й досвідом.

Четверта педагогічна умова – це інтеграція індивідуальної аудиторної роботи та концертної діяльності. Тобто не повинно бути односторонньої орієнтації. Те, що опрацьовується на індивідуальних заняттях (технічні елементи, художньо-образне та емоційне наповнення вокального твору, чуттєвість) – переноситься на сцену, а сценічна

поведінка (рухи, міміка) концертного виступу потім опрацьовується на щоденних заняттях. Кожному студенту необхідно мати таку сценічну практику. Індивідуальна робота в класі повинна завжди бути у тандемі з концертною діяльністю.

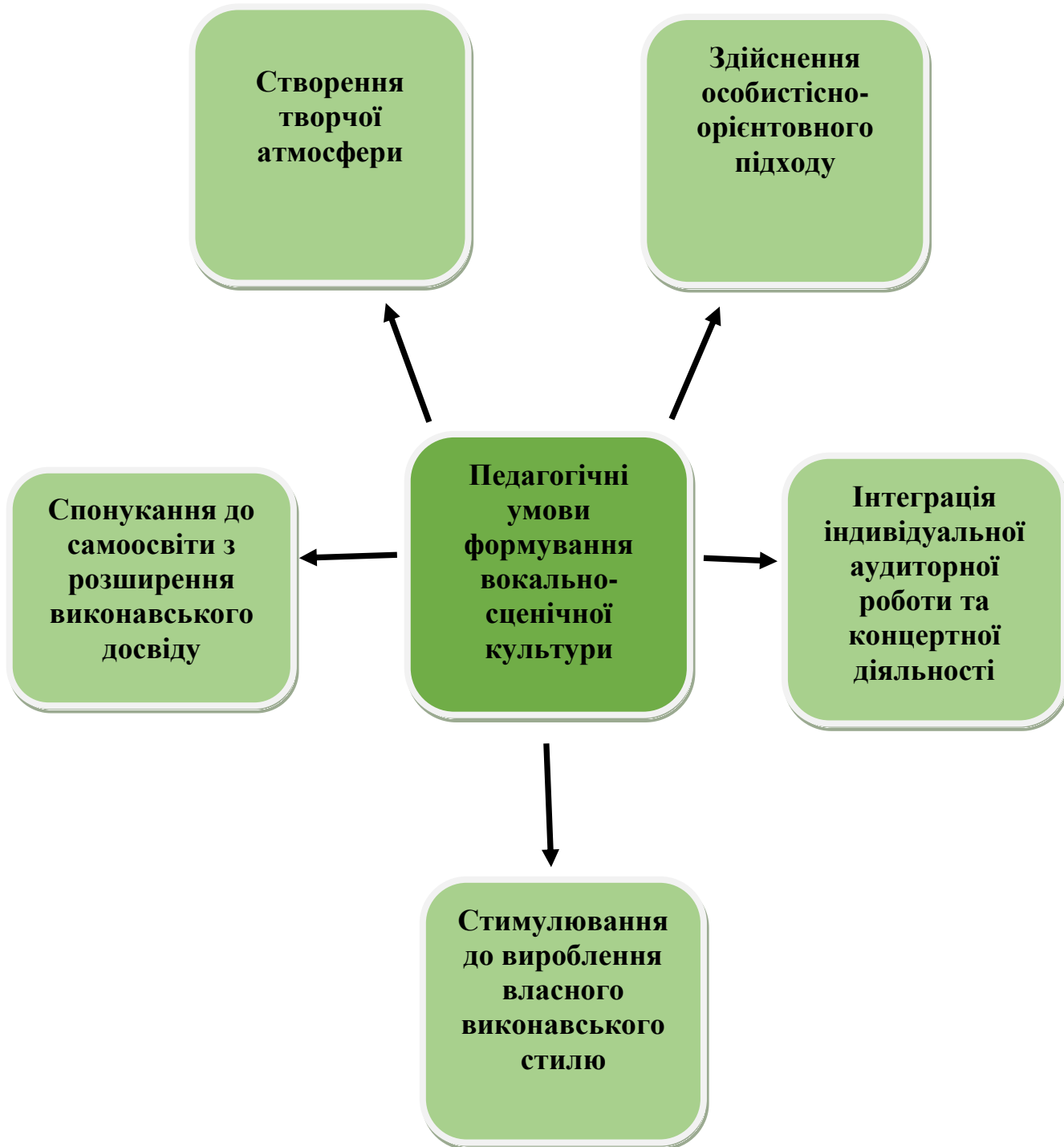

Рис.2.2.1

І наступна педагогічна умова – стимулювання до вироблення власного виконавського стилю шляхом активізації вокальної діяльності через самовираження. Мається на увазі активна рефлексія студента на художньо-образний зміст вокально твору, що виконується, але з адекватним оцінюванням власних технічних можливостей і контексту.

Як зазначає Г.Цхінхен у своєму дисертаційному дослідженні: «...Самовираження тісно пов'язане з образом свого „Я”, з самопізнанням і самооцінкою здібностей, співвідношенням їх з потребами. Воно є необхідним моментом самореалізації і в той же час її індикатором, умовою і складовою частиною на етапі соціальної самореалізації особистості» [64, с.65].

Створення цієї умови тісно пов'язано з такими педагогічними прийомами як активізація особистісного ставлення до вокального твору, що виконується, пошуку виконавських прийомів для влучного відтворення власних емоційних переживань. Це забезпечує впевненість у власних силах і є стимулом і мотивацією для подальшого вдосконалення майстерності.

Таким чином, ми визначили найбільш значимі, на наш погляд, педагогічні умови, але підкреслимо, що ні одна з них не може самостійно вплинути на успішність й ефективне формування сценічно-вокальної культури майбутнього педагога-музиканта. Всі педагогічні умови необхідно поєднувати в процесі навчально-виховної діяльності.

2.3. Комплекс ефективних методів і прийомів становлення вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів.

Успішне створення і впровадження у навчальний процес педагогічних умов, окреслених у попередньому підрозділі, можливе при застосуванні певних методів і прийомів становлення вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів. «Метод навчання – це певний

спосіб цілеспрямованої реалізації процесу навчання, досягнення поставленої мети» [30]. Тільки правильно обрані методи, прийоми і сама методика викладання буде сприяти успішному і швидкому досягненню бажаного результату. Як відмічає Н. Л. Косінська: «Методика являє собою алгоритм застосування певних форм, методів і засобів з метою формування відповідних знань, умінь, навичок, ... і передбачає фрагментарні процедури формування [ix] у процесі вивчення окремих дисциплін» [26, с.108]

У науково-методичній літературі представлені спеціальні методи, використання яких на заняттях з вокалу допоможе студентові оволодіти певними елементами вокально-сценічної культури. Особливо нам імпонують методи, запропоновані С.Гмиріною. Це:

- метод візуалізації, який засновується на уявленні свого концертного виступу, враховуючи і вихід на сцену, і сам процес виконання, і завершення виступу, а також уявлення відчуття свого творчого стану – рухів, сценічної поведінки тощо;
- метод ідеомоторного тренування, який полягає в мисленнєвому програнні (внутрішньому проспівуванні) творів програми з уявленням особливостей дикції, вокальної позиції, дихання, міміки;
- метод виступу перед «уявною аудиторією», на кшталт концерту тощо [13, с. 83].

Наразі, звичайно, ці методи не охоплюють всіх особливостей створення педагогічних умов, тому, не зазіхаючи на вичерпність, доповнимо цей перелік в нашій роботі, відповідно до означених педагогічних умов.

Перша педагогічна умова, яку ми визначимо – це створення творчої атмосфери. Тут доцільно використовувати, в першу чергу, метод психологічної підтримки та міжособистісної взаємодії, який передбачає

постійну психологічну підтримку студентів, особливо тих, які мають певні труднощі в процесі навчання. Великого значення психологічна підтримка набуває при встановленні контакту, довіри між викладачем і студентом, що є однією з головних позицій означеної педагогічної умови. Звичайно цей метод буде сприяти психологічному, емоційному розкріпаченню суб'єкта навчання через дискусії, взаємозбагачувальні діалоги, пояснення, що дуже важливо для формування сценічно-виконавської культури. Це буде можливим, якщо викладач володіє основами педагогічного спілкування, адже при будь-яких обставинах вміти утримувати доброзичливу обстановку на уроці, бути толерантним є вагомим моментом.

Також дуже ефективним і стимулюючим буде й метод «ситуації успіху». Цей стан радості, задоволення від досягнутого результату або, навіть, від майже досягнутого результату, який схвалюється викладачем, стимулює студента до подальшої роботи, до досягнення вищих результатів, надає йому віри у свої сили. Відповідно цього стану «успіху» формуються нові більш сильні мотиви діяльності. Тут великого значення набуває диференційний підхід у завданнях відповідно до індивідуальних можливостей того чи іншого учня. Для слабких учнів можна навіть елементарні, невеликі їх успіхи підносити як певну перемогу, що для них стане подальшим стимулом в роботі, потужною мотивацією.

Друга педагогічна умова стосується особистісно-орієнтованого підходу у навчанні. Тут будуть, безумовно, діяти і вищезокреслені методи. А також й інші методи, які базуються на основі рівноправності і співробітництва. До таких відноситься евристичний метод, коли дії педагога спрямовуються на спонукання учня до мислиневого процесу за допомогою навідних запитань стосовно тих чи інших теоретичних положень, і це створює враження ніби учень сам шляхом пошукового процесу знаходить правильну відповідь, або правильне вирішення

практичної ситуації. Наприклад, в процесі вивчення вокального твору використовується евристична бесіда, коли викладач так організовує хід думок студента, що він ніби сам висуває власні думки, ідеї щодо художньо-образного змісту та інтерпретації того чи іншого музичного твору. В результаті це актуалізує особистісну значимість студента, створює позитивну атмосферу на занятті й значно підвищує результативність навчання в тому числі й у плані формування вокально-сценічної культури.

Також тут доречним буде й репродуктивний метод, спрямований на формування узагальнених прийомів відтворення художніх образів через відомі вокально-виконавські засоби, що застосовуються при інтерпретації того чи іншого вокального твору.

Тут же зацентруємо увагу на методі активізації асоціативного мислення. Адже це дуже важлива універсальна категорія. Як відмічає О. Б. Соломонова: «Універсальна природа асоціативного мислення, яке дозволяє інтегрувати домінуючі психофізіологічні рецептори людини, важливі для адекватного усвідомлення інформації, сприяє оптимізації навчального процесу в будь-якій освітній сфері, і, включаючи музичну. Адже складність та поліаспектність музичного вишколу в умовах глобалізації вимагають впровадження продуктивних методів навчання... Одна з важливих стратегічних комунікацій – метод асоціативного аналізу» [53, с.173]. І сфера мистецтва, зокрема вокального, тут особливо є дотичною до окершеного методу, бо сутністю методу є налагодження певних зв'язків між усіма ланками художньої комунікації, в складі яких комунікативний ланцюг «композитор-вокаліст-слухач». Сама дефініція асоціативний музичний текст введена в науковий обіг доктором мистецтвознавства О. Б. Соломоновою, яка наголошує, що це «...поняття, введене для позначення всіх видів творчого використання алюзійного інтонаційного матеріалу з метою семантичного збудження свідомості реципієнта» [52, с. 139]. Для формування вокально-сценічної

культури вокаліста, можуть вибудовуватись різного роду асоціативні ряди, як, наприклад, жанрові, мелодико-інтонаційні, образно-емоційні тощо.

Третя педагогічна умова – спонукання студентів до самоосвіти з розширення виконавського досвіду. Доречними методами педагогічної роботи будуть порівняльні – проведення художніх паралелей між різними виконавськими інтерпретаціями і власним розумінням художньо-образного змісту вокального твору та його емоційного переживання. Такі методи будуть значно активізувати творчо-пошукову діяльність студентів, сприятимуть усвідомленню важливості опрацювання виконавських засобів відтворення художнього образу та стимулюватимуть розвиток вокально-сценічної культури. Як відмічає О. П. Петрикова, такі пошукові та рефлексивні методи, про які ще піде мова нижче, «активізують використання студентом власного досвіду спілкування з мистецтвом, мають катарсичний характер естетичних відношень і спрямовуються на стимулювання рефлексивності й самовираження в процесі виконання музичних творів» [42, с.187].

В основі умови інтеграції індивідуальної аудиторної роботи та концертної діяльності лежить принцип індивідуалізації навчання, який забезпечується пошуковими і пізнавальними методами. А саме – метод уяви, спрямований на підготовку студента до концертних виступів. Він застосовується переважно в репетиційний період, має певну умовність в уявленні ситуації концерту і сприяє формуванню психологічної й емоційної готовності учня до публічного виступу.

І остання умова – стимулювання до вироблення власного виконавського стилю може реалізуватися такими методами як активізація особистісного ставлення до вокальних творів, що виконуються, що буде стимулювати студентів до емоційного осмислення і яскравого сценічного втілення того чи іншого образу. Метод рефлексії, заснований на осмисленні та оцінюванні вже

виконаного твору, в процесі чого усвідомлюється що вдалося, що ні і визначаються причини. Ми повністю погоджуємося із дослідником В. Шапар, який відмічає, що «...рефлексія матеріалізується у вигляді різних фіксацій, а саме: розуміння, проблематизація, коректування діяльності, розгортання винахідницької й раціоналізаторської мислєдї...» [70, с.47]. Тобто це така якість особистості, яка засновується на усвідомленні будь-чого через власне розуміння, власні психічні процеси, спрямовані на відтворення змісту.

Та особливо хочеться наголосити на застосуванні інтерактивних методів навчання в процесі реалізації педагогічних умов щодо формування вокально-сценічної культури. Розроблені сучасні інтерактивні методи у мистецькій освіті саме спрямовані на пошук нових креативних шляхів щодо взаємодії учасників навчального процесу. А, як ми вже відмічали, активна участь студента в навчальному процесі стимулює завжди до пошуку нових ідей, до активного вирішення творчих завдань насамперед пов'язаних зі сценічним втіленням того чи іншого образу.

Дефініція «інтерактивність» (з англ. *inter* – взаємний, *act* – діяти) означає взаємодію. Відповідно, як влучно відмічає В.Є.Зотова: «...Інтерактивне навчання побудоване на взаємодії учня з навчальним оточенням та навчальним середовищем, що слугує сферою освоюваного досвіду» [21, с.238]. Тобто педагог спонукає студентів до пошуково-пізнавального процесу, не дає матеріал в готовому вигляді. І якщо переглянути методи, які були окреслені вище, то більшість з них вже є інтерактивними. І саме на цьому зацентуємо увагу, адже всі вказані методи необхідно поєднувати з інтерактивним методом. Саме в цьому випадку педагог стане координатором всього навчального процесу, домінантою якого є формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта.

Отже, реалізація педагогічних умов забезпечується численними педагогічними методами, серед яких панівного значення набувають метод психологічної підтримки і міжособистісної взаємодії, метод створення «ситуації успіху», метод співробітництва, порівняння, проведення художніх паралелей, уяви, рефлексії, репродуктивний, евристичний, пошуковий метод та інтерактивні методи. Це дає можливість створити сприятливі умови навчання, де педагог не виступає ретранслятором знань, вмінь і навичок, а спонукає в процесі діалогічної взаємодії до занурення студента у творчий процес. Це дає у певній мірі свободу учням і безумовно підвищує ефективність навчально-пізнавального процесу, забезпечуючи стрімкий розвиток професійної майстерності майбутнього педагога-музиканта через формування вокально-сценічної культури.

ВИСНОВКИ

Отже, розглянувши в даній кваліфікаційній роботі проблему формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта, зазначимо, що на сьогоднішній день вона є актуальною, адже піднімає питання підготовки високопрофесійних спеціалістів в галузі музичної освіти шляхом підвищення ефективності музичної освіти через удосконалення освітянського процесу з орієнтуванням на потреби і запити сьогодення.

Підводячи підсумки проведеному дослідженню, виходячи з його мети та завдань, зробимо висновки:

1. Проаналізувавши стан розробки досліджувальної проблеми в педагогічній теорії й практиці, відмітимо, що дослідники-науковці переважно акцентують увагу на питаннях художньо-естетичного виховання, формуванні виконавської майстерності, вокальної техніки, на теоретичних питаннях формування педагогічної майстерності та педагогічної культури тощо. Частково піднімається й тема акторської майстерності вокалістів, але питання формування вокально-сценічної культури майбутніх педагогів-музикантів ще залишається недостатньо висвітленим, адже цей феномен є системним та динамічним явищем і розглянуті роботи не розкривають в повному обсязі специфіку його формування й проблему методичного забезпечення.
2. Вокально-сценічна культура майбутнього педагога-музиканта є складовою частиною його музичної і педагогічної культури і реалізується у концертно-виконавській діяльності. Сутність цього феномену полягає у специфіці його складових і виявляється у визначенні – як інтегрованої професійної якості, яка передбачає здатність педагога-музиканта до ретрансляції

музичного досвіду через художньо-творчий процес, що передбачає наявність високого рівня інтелектуального й емоційного розвитку та комплексу спеціальних вмінь і навичок.

3. Ефективність формування вокально-сценічної культури майбутнього музиканта-педагога залежить від комплексної взаємодії її структурних компонентів – ціннісно-мотиваційного, когнітивно-пізнавального, креативно-виконавського – і є невід’ємною складовою професійної майстерності, забезпечуючи необхідний рівень і результативність діяльності майбутнього педагога-музиканта.
4. Формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта ґрунтується на таких основоположних принципах як взаємозалежність системи й середовища, принцип зв’язку освіти з життям, принципи діалогічності, педагогічної фасилітації, художньо-творчої індивідуалізації, інтегративності, толерантності, рефлексивності, які є основою для вибору форм, методів, прийомів і засобів для навчального процесу, спрямованого на формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта.
5. Успішність вирішення завдань формування вокально-сценічної культури передбачає створення певних педагогічних умов, а саме – творчої атмосфери, здійснення особистісно-орієнтовного підходу, спонукання до самоосвіти і розширення виконавського досвіду, інтеграція індивідуально-аудиторної роботи і концертної діяльності та стимулювання до вироблення власного виконавського стилю. Та ні одна з цих умов не може самостійно вплинути на успішність й ефективність формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта. Їх всі необхідно поєднувати в процесі навчально-виховної діяльності.

б. Реалізація педагогічних умов забезпечується комплексом педагогічних методів й прийомів – це метод психологічної підтримки і міжособистісної взаємодії, метод створення «ситуації успіху», метод співробітництва, порівняння, проведення художніх паралелей, уяви, рефлексії, репродуктивний, евристичний, пошуковий та інтерактивний методи, які у роботі над формуванням сценічно-виконавської культури вокалістів передбачають творчо-діалогічний процес між викладачем та студентом. Це спонукає до активної творчо-пошукової і пізнавальної діяльності майбутнього педагога-музиканта, сприяє підвищенню його професійної майстерності, стрімкому розвитку необхідних професійних якостей, зокрема, вокально-сценічної культури.

Дані підсумки-висновки звичайно не можуть бути вичерпними і передбачають подальшу розробку проблеми формування вокально-сценічної культури майбутнього педагога-музиканта, адже нові потреби суспільства постійно вимагають оновлення й удосконалення процесу музичної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк В.Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник. Київ: Віпол, 2007. 174 с.
2. Антонюк В.Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект: монографія. К.: Українська ідея, 2001. 144 с.
3. Барсукова Н.С. Педагогічні умови формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва: автореф. дис. ... канд.пед.наук: 13.00.04. Мелітополь, 2015. 20 с.
4. Валькевич Р. Питання вокально-виконавської педагогіки. Педагогічні науки. Вип. 97. 2019. С.53-59
5. Василенко Л.М. Взаємодія вокального і методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики: автореф. дис. ... канд.пед.наук: 13.00.02. Київ, 2003. 21 с.
6. Василенко Л.М. Педагогічні підходи та принципи формування вокально-методичної майстерності вчителя музичного мистецтва. *Психолого-педагогічні науки*. 2015. №1. С.119-125.
7. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: метод. посібник для студ.магістратури. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 316 с.
8. Гавран І. Специфіка розвитку емпатії у майбутнього вчителя музики. *Молодь і ринок*. 2011. №10. С.153-155
9. Гавриленко Л.М. Методика формування основ вокальної культури молодших школярів у школах мистецтв: автореф.дис. ... канд.пед. наук: 13.00.02. Київ, 2010. 22 с.
10. Гавриленко Л.М, Формування основ вокальної культури молодших школярів. *Теорія і методика художньої освіти та виховання*. 2014. №3 (73). С.8-12
11. Гайдай Л., Калюжна О. Розвиток сценічно-виконавської культури майбутніх учителів музичного мистецтва. *Наукові записки*.

Педагогічні науки. Вип. 147. С.159-161 URL:
<http://dspace.cuspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1981/1/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA%20%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE-%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%20%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%85%20%D1%83%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B2%20%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%B0.pdf> (дата звернення 02.11.2022)

- 12.Гмиріна С.В. Сценічне перевтілення студента-вокаліста як педагогічна проблема. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №14. Теорія і методика мистецької освіти.* 2013. №14 (19) С.46-50 URL:
<https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3513/1/Gmirina%20S.PDF> (дата звернення 02.11.2022)
- 13.Гмиря Б.Р. Щоденники. 1936-1969 рр. Харків: Фоліо, 2010. 880 с.
- 14.Головенко О.М. Про педагогічну майстерність викладача вищого навчального закладу. Проблеми освіти: науково-методичний зб. Вип.6 К. 1998. С.59-67
- 15.Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
- 16.Горбачова Г.В. Професійна культура вчителя як особистісний і соціальний феномен. URL:
<https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-06/08gavpsp.pdf> (дата звернення 02.11.2022)

- 17.Гребенюк Н.Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти: монографія. Київ: НМАУ ім. П.Чайковського, 1999. 269 с.
- 18.Гудзь О.А. Методи розвитку художньої емпатії у майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки. *Науковий вісний Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського*. Вип.4 (133). Одеса. 2020. С.71-78 URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/10438/3/Olena%20Gudz%202020.pdf> (дата звернення 02.11.2022)
- 19.Гулько Н.О. Педагогічні умови підготовки майбутніх педагогів-музикантів до художньо-виконавської інтерпретації вокальних творів. *Педагогіка мистецтва для культурного зростання особистості впродовж життя: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В. 2019. С. 46-48
- 20.Гулько Н., Чехуніна А. Творчий розвиток майбутнього педагога-музиканта у процесі художньої інтерпретації вокальних творів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Вип.70. 2020. С.191-195
- 21.Зотова В.Є. Специфіка використання засобів інтерактивних технологій у вокальному навчанні підлітків. *Педагогічні науки*. Вип. 176. 2019. С. 237-241
- 22.Іванова Т.В. Професійна культура майбутнього вчителя. *Педагогіка і психологія*. 1995. №2. С.86-93
- 23.Косінська Н.Л. Методологічні основи формування сценічно-образної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. *Естетика і етика педагогічної дії*. К. 2017. №16 С.45-55
- 24.Косінська Н.Л. Методика формування сценічно-образної культури майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вокальної

- підготовки: дис...доктора філософії: 011 Науки про освіту. Київ. 2021. 279 с.
- 25.Косінська Н.Л. Сутнісна характеристика сценічно-образної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки. *ScienceRise: Pedagogical Education*. №10 (18). 2017. С.4-8
- 26.Косінська Н.Л. Стимулювання творчої самореалізації майбутніх учителів музичного мистецтва у соціокультурній вокальній діяльності як педагогічна умова формування сценічно-образної культури. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. №4. 2019. С.90-96
- 27.Кучерявий О.Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти: навчальний посібник. К.: Видавничий дім «Слово», 2014. 440 с.
- 28.Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции. М.: Политиздат, 1971. 316 с.
- 29.Максимець С.М. Місце емпатії в професіограмі вчителя. *Психологія: Зб.наук.праць НПУ ім. М.П.Драгоманова*. Київ, 1999. С.67-72
- 30.Мартиненко С., Хоружа Л. Методи навчання та їх класифікація. URL: <https://osvita.ua/school/method/780/> (дата звернення 02.11.2022)
- 31.Матюх Т.М. Емпатія як умова людської творчості. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2015. Вип.7. С.17-27
- 32.Михайлишин Р. Особистісно орієнтовний підхід у науково-методичній роботі в процесі підготовки майбутнього педагога. URL: <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%BE-%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%94%D0%BD%D1%82%D0%BE-%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9->

[%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D1%96%D0%B4.pdf](#) (дата звернення 02.11.2022)

33. Модернізаційні процеси в освіті та суспільстві: психотехнології супроводу: монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 312 с.
34. Моляко В.А., Кульчицкая Е.И., Литвинова Н.И. Психология детской одарённости. К.: Знание, 1995. 82 с.
35. Овчаренко Н.А. Основи вокальної методики: наук.-метод. посібник. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. 116 с.
36. Овчаренко Н.А. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності: теорія та методологія: монографія. Кривий Ріг: Вид.Р.А.Козлов, 2014. 400 с.
37. Олексюка О.М. Музична педагогіка: навч. посіб. Київ: Київський ун-т ім. Б.Грінченка. 2013. 248 с.
38. Олексюк О.М. Сучасна музична освіта: інноваційний аспект. *Вісник «Педагогіка»*. 2001. №5. С.5-12
39. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). К.: Освіта Україна, 2008. 274 с.
40. Падалка Г.М., Художньо-педагогічна інтерпретація музики в структурі професійної підготовки музиканта-педагога. *Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць*. К.: НПУ, 2004. Вип.5. С.3-11
41. Панченко Г.П. Розвиток творчих здібностей студентів у процесі вокальної підготовки: метод. рекомендації для студ. магістрів за фахом Вокал. Мелітополь: МДПУ, 2007. 32 с.
42. Петрикова О.П. Методика формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. №76. 2021. С.184-188

- 43.Плеханова О.Е. Формування вокально-сценічної мвйстерності майбутнього вчителя музики: автореф.дис. ... канд.пед.наук. К., 2010. 23 с.
- 44.Погребняк Д.П. Аналіз стану сформованості сценічно-виконавської культури вчителів музичного мистецтва в процесі художньої творчої діяльності. Молодий вчений. 2018. №6 (58). С.85-86
- 45.Попенко О.М. Професійна культура вчителя як інтеграційна якість особистості педагога-професіонала. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М.Гоголя. Серія: психолого-педагогічні науки.* 2012. №1. С.44-49
- 46.Прядко О.М. Вплив особистості педагога-вокаліста на процес співацького розвитку студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів. *Педагогічні записки.* Вип.203. Київ. 2018. С.127-130
- 47.Растригіна А.М. Самореалізація на уроках музики як засіб становлення внутрішньої свободи особистості школяра. *Наукові записки Ніжинського держ.педагогічного ін-ту.* №2. 2005. С.41-43.
- 48.Рудницька О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: навчальний посібник. К.: ІЗМН, 1998. 248 с.
- 49.Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник. Київ. 2002. 270 с.
- 50.Соболь Н.В. Щоденник художніх вражень як метод формування художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики. *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф.* Київ. 2016. С.72-76

51. Солодухова Л.В. Емпатія в світлі різних теоретичних підходів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди*. Харків. 2011. №41. С.204-211
52. Соломонова О.Б. Асоціативний музичний текст: дефініція, методологія дослідження. *Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології: тези II Міжнародної наукової конференції*. Київ. 2020. С.139-141 URL: http://www.mari.kiev.ua/sites/default/files/conf_docs/tesy/2020-12/Tesy-metodology_final.pdf (дата звернення 02.11.2022)
53. Соломонова О.Б. Асоціативне мислення як базовий принцип навчання в музичному виші. *Трансформація музичної освіти і культури: традиція і сучасність*. Одеса: Астропринт. 2021. С.172-176
54. Соломонова О.Б., Музична освіта: теоретичні та історичні дисципліни крізь призму «сміхового аспекту». *Науковий вісник НМАУ ім. П.І.Чайковського. Музична освіта в Україні: теорія і практика*. Вип.29. К.: НМАУ ім. П.Чайковського, 2003. С.172-180.
55. Соломонова О.Б. Система музичної освіти в КДАМ-КАМ: проблеми і перспективи. *Міжнародна наукова конференція «Мистецька освіта в Україні: сучасний стан – інноваційність – перспективи розвитку»*. Тези доповідей. Київ: МЗВО «КАМ», 2019. С.52-53.
56. Соломонова О.Б. Смысловый потенциал синтезийных процессов в танцевальной музыке (на примере витально-смеховых текстов). *Аспекти історичного музикознавства*. 2012. №5. С.108-124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/asismy_2012_5_10 (дата звернення 02.11.2022)
57. Сухолова М.А. Основні чинники впливу на сценічний імідж викладача вокалу в сучасних умовах. *Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова*.

- Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С.221-229
58. Сухолова М.А., Куцин Е.К., Габель О.І. Методичні підходи до формування сценічної культури вокаліста. *Теорія і методика професійної освіти.* Вип.47. 2022. С.223-226.
59. Ткаченко Т.В. Вокально-сценічна культура студентів мистецьких факультетів педагогічних вузів як основа формування особистості майбутнього викладача музичного мистецтва. *Мистецька освіта: історія, теорія, технології: зб.наук.праць ХНПУ ім. Г.С.Сковороди.* Харків: Федорко, 2016. С. 45-52.
60. Ткаченко Т.В. Значення засобів вокально-сценічної майстерності у формуванні професійних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Мистецька освіта: історія, теорія, технології: збірник наук.праць Харк.нац.пед ін-т ім. Г.Сковороди.* Харків: ХНПУ, 2017. С.244-260
61. Ткаченко Т.В. Формування вокально-сценічної культури студентів мистецьких факультетів педагогічних вузів: монографія. Х.: ХНПУ ім. Г.Сковороди. 2016. 307 с.
62. Фіцула М.М, Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. К.: Академвидав. 2006. 352 с.
63. Хриков Є.М. Педагогічні умови в структурі наукового знання. *Шлях освіти.* 2011. №2. С.11-15
64. Цхінхен Г. Формування сценічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами естрадного співу: дис. ...канд.пед. наук. Київ, 2015. 204 с.
65. Цзяньшу В. Формування вокально-виконавської культури майбутніх вчителів музики у процесі фахової підготовки: дис. ... канд.пед.наук. Луганськ. 2013. 201 с.

- 66.Черкасов В.ф. Принципи формування естетичної культури молоді. Естетика і етика педагогічної дії: Зб.наук.праць. Київ. 2012. Вип.14. С.88-99
- 67.Чехуніна А.О. Психологічна настанова як базовий аспект музичного навчання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. Вип.76. Т.3. С.54-59 URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/76/part_3/12.pdf (дата звернення 02.11.2022)
- 68.Чехуніна А.О. Специфіка формування художнього мислення здобувачів музичної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип.36. С.89-93. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/36/20.pdf> (дата звернення 02.11.2022)
- 69.Чурікова-Кушнір О.Д., Софроній З.В. Формування сценічної культури у майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях хорового класу. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. №2 (101). Ч.2. 2021. С.232-241
- 70.Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. Х.: Прапор, 2004. 640 с.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Демиденко Ірина Валеріївна,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна добросесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної добросесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
  - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
  - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
  - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
  - не підроблювати документи;
  - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
  - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
  - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
  - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
  - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
  - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
  - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної добросесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної добросесності.

17.11.2022
(дата)

(підпис)

Ірина Демиденко
(ім'я, прізвище)